

Г. Л. Лисенко, З. В. Чепурна,

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», м. Київ

ГРАМАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ОСНОВА ПЕРЕТВОРЕННЯ СТРУКТУРИ РЕЧЕННЯ В ПРОЦЕСІ ПЕРЕКЛАДУ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ ТЕКСТІВ

У статті розглядається багатоаспектність граматичних трансформацій при перекладі, аналізуються методи застосування перекладацьких трансформацій в науково-технічних текстах на матеріалі текстів в галузі будівництва

Ключові слова: трансформація, лексичне наповнення, заміна, синтаксична функція, синтаксична конструкція, контекст речення, категорія, частковий збіг.

В статье рассматривается многоаспектность грамматических трансформаций при переводе, анализируются методы использования переводческих трансформаций в научно-технических текстах на материале текстов в строительной отрасли.

Ключевые слова: трансформация, лексическое наполнение, замена, синтаксическая функция, синтаксическая конструкция, контекст предложения, категория, частичное совпадение.

The given article deals with the ways of grammatical translations and the reasons for their application in the scientific technical texts.

Keywords: transformations, functional substitution, compression, context, construction.

Нині у період стрімкого розвитку науки та техніки спостерігається гостра потреба у перекладі великої кількості фахової інформації з інших мов, а, отже й у дослідженні прийомів граматичних трансформацій. Під час перекладу німецьких науково-технічних текстів українською мовою виникають труднощі, пов'язані із значними розбіжностями у структурі обох мов. Вирішальним під час перекладу є врахування жанрових особливостей та знаходження жанрових відповідників у цільовій мові. Отже, дана стаття присвячена висвітленню явища граматичних трансформацій на основі аналізу німецькомовних та україномовних оригінальних науково-технічних текстів. Характерною ознакою науково-технічної літератури є точність та стислість вираження думки, з одного боку, і чітка логічна послідовність і повнота висловлювання з іншого. Цим зумовлюється певний характер граматичних засобів. Граматичними труднощами перекладу є сукупність морфологічних та синтаксичних явищ вихідної мови, що не мають прямих відповідників у мові перекладу і потребують спеціальних мовних, перекладацьких трансформацій з метою досягнення адекватності при перекладі.

Актуальність даної статті зумовлена загальною потребою в уникненні помилок, які виникають при перекладі з використанням перекладацьких трансформацій, зокрема граматичних трансформацій.

Наукова новизна даної статті полягає в багатоаспектному розгляді граматичних трансформацій при перекладі, аналіз причин та методів використання граматичних трансформацій на основі науково-технічних текстів. У перекладознавстві існує велика кількість класифікацій перекладацьких трансформацій, але всі вони поділяються на три основні групи: лексичні, граматичні та лексико-граматичні трансформації [1, с.124]. Як відомо, граматичні трансформації – це спосіб перекладу, за якою граматична одиниця в оригіналі перетворюється в одиницю мови перекладу з іншим граматичним значенням. Заміні може піддаватися граматична одиниця вихідної мови будь-якого рівня: словоформа, частина мови, член речення, речення особливого типу. Зрозуміло, що при перекладі завжди відбувається заміна форм вихідної мови на форми мови перекладу. Граматична заміна як особливий спосіб перекладу має на меті не просто вживання у перекладі форм мови перекладу, а відмову від використання форм мови перекладу, аналогічних вихідним, заміну таких форм на інші, які відрізняються від них за змістом, що вони означають (граматичним змістом).

Грамматичні трансформації полягають у перетворенні структури речення у процесі перекладу у відповідності з нормами перекладу. Трансформація може бути *повною* або *частковою* в залежності від того, змінюється структура речення повністю або частково. Зазвичай, коли змінюються головні члени речення, має місце повна трансформація, якщо ж замінюються лише другорядні – часткова [2, с.93]. Окрім заміни членів речення можуть замінюватися й частини мови:

Das Konsortium baut und nutzt eine Verkehrsstraße innerhalb von 20-25 Jahren, nachdem werden sie zum Eigentum des Staates. Консорціум будує та експлуатує дороги упродовж 20-25 років, після чого вони переходять у власність держави.

Переклад з однієї мови на іншу є неможливий без граматичних трансформацій. Важливо враховувати всі фактори, які можуть впливати на застосування граматичних трансформацій, а саме: 1) синтаксична функція речення, 2) лексичне наповнення, 3) змістова структура, 4) контекст речення, 5) експресивно-стилістична функція.

Грамматичні трансформації – це в першу чергу зміна структури речення і всілякі заміни – як синтаксичного, так і морфологічного порядку. Грамматичні трансформації обумовлюються різноманітними причинами – як суто граматичного, так і лексичного характеру, хоча основну роль відіграють граматичні фактори, тобто відмінність у структурі мов [3, с. 201]. При збігу граматичних категорій та форм німецької та української мов зазвичай виявляються наступні явища:

1) відсутність тієї чи іншої категорії в одній з мов: *Die erste Stufe umgreift die Ausarbeitung des Programms für neun Hauptflughäfen der staatlichen Bedeutung. Перший етап включає в себе розробку програми для дев'яти основних аеропортів загальнодержавного значення.* 2) частковий збіг: *Die Straße Borispol – Lubny gehört zur*

Autobahn M-03, deren Wiederaufbau im Rahmen der Vorbereitung zu Euro 2012 durchgeführt wird. Дорога Бориспіль – Лубни входить до автошляху М-03, реконструкція якої проводиться в рамках підготовки до Євро-2012.

3) повний збіг: *Das Gesetz wurde mit Rücksicht auf Vorschläge von internationalen Investoren, Konzessionären und führenden juristischen Gesellschaften ausgearbeitet. Закон було розроблено з урахуванням пропозицій міжнародних інвесторів, концесіонерів та провідних юридичних компаній.*

Необхідність в граматичних трансформаціях виникає лише у першому і другому випадках. В українській мові на відміну від німецької, відсутні такі граматичні категорії як артикль, а також інфінітивні та дієприкметникові комплекси і абсолютна номінативна конструкція. Частковий збіг або неспівпадання у значенні та використанні відповідних форм та конструкцій також потребує граматичних трансформацій. Сюди також можна віднести такі явища, як часткове неспівпадання категорії числа, часткове неспівпадання у формах пасивної конструкції, неповний збіг форм інфінітива та дієприкметника, деякі відмінності у вираженні модальності тощо. Перелік законодавчих відповідників конкретних мовних одиниць може у ряді випадків бути достатньо значним, однак кількість потенційно можливих контекстуально-мовних відповідників набагато більша [4, с. 75]. Залежить це як від самих контекстів, так і від творчих здібностей того чи іншого перекладача. У роботі досвідченого перекладача вибір контекстуально-мовних відповідників здійснюється в значній мірі інтуїтивно. Перекладачу без досвіду у процесі пошуку оптимального варіанту слід використовувати в якості опори набір основних типів трансформацій, які використовують професійні перекладачі: 1) додавання граматикалізованих одиниць, наприклад сполучників, займенників, тощо: *das Bauleistungsverzeichnis – перелік будівельних робіт та послуг, die Schrägpfehl-Wasserrammung – забивання укісних та водних паль. Das Land sucht nun nach einem neuen Bauunternehmen, das den notwendigen Umbau des Stadions übernimmt, weil die Regierung der Gesellschaft Archasia den Bauauftrag entziehen musste. Країна зараз в пошуках нового будівельного підприємства для необхідної реконструкції стадіону, оскільки уряд був вимушений позбавити компанію Архазія будівельного замовлення.*

2) Випускання граматикалізованих елементів: *Der Generaldirektor von EBWE und Außenminister der Ukraine – Генеральний директор ЄБРР та міністр закордонних справ України.*

Die Finanzierung großer Vorhaben vom Straßenbau über den U-Bahn-Bau bis hin zur Flughafen-Erweiterung ist ungeklärt. Питання щодо фінансування великих проектів дорожнього будівництва, лінії метрополітену та розширення аеропорту ще не вирішено.

3) заміна граматичних форм частин мови (коли вони факультативні):

а) форми числа: *das hohe Tempo in den Bauarbeiten von der Hochwasserschutzmauer – високі темпи будівельних робіт захисної стінки від повені*

б) форми часу:

Норми німецької мови диктують використання форми теперішнього часу, там, де український еквівалент матиме форму майбутнього часу:

Nach dem Plan entsteht hier ein Stadion. За планом тут буде побудований стадіон.

в) стану: *Die Flughäfen Lemberg und Odessa sollen nicht mehr rechtzeitig modernisierbar sein. Вважають, що модернізувати аеропорт у Львові та Одесі вчасно не вдасться.*

г) ступінь порівняння: *Von größter Bedeutung sind für die Ukraine das Bauen und der Wiederaufbau von Verkehrsstraßen staatlicher Bedeutung in der Vorbereitung auf Euro-2012. Велике значення для України у підготовці до Євро-2012 має будівництво та реконструкція автомобільних доріг державного значення.*

4) Заміна частин мови. Цей тип заміни є досить поширеним. Найпростіший його вид – так звана *прономіналізація*, або заміна іменника займенником.

Neue Projekte werden gar nicht angefahren und verschoben. Zu schwierig sei es derzeit, an Geld zu kommen und die Projekte zu finanzieren. Нові проекти або взагалі не розпочинаються, або відкладаються. Занадто важко знайти гроші на їх фінансування.

Найпоширенішим прийомом граматичних трансформацій слід вважати заміну німецьких іменників українськими дієсловами. Заміна німецьких іменників дієслівними формами пояснюється перевагою номінативного способу словотворення в структурі німецького речення: *Der Tender in der Ausarbeitung des staatlichen Zielprogramms «die Entwicklung der Flughafen bis 2020» hat die deutsche Firma «Airport Consulting Partners» gewonnen. Переможцем тендеру з розробки Державної цільової програми «Розвиток аеропортів на період до 2020 року» стала німецька компанія «Аеропорт Консалтинг Партнерс».*

5) Заміна однієї синтаксичної конструкції іншою: *In Vorbereitung der Konferenz (прийменникова конструкція) bringen wir unsere Vorschläge ein. Готуючись до конференції (дієприслівниковий зворот), ми вносимо свої пропозиції.*

6) Перестановка: а) факультативні зміни порядку слів, їх частин, членів речення, конструкцій, речень: *Der Vorstand tritt am Montag zu seiner letzten Sitzung in diesem Jahr zusammen. У понеділок правління збереться на своє останнє у цьому році засідання;* б) зміна кількості та типів речень: *Der neue Gesetzentwurf wird ermöglichen erheblich das Verkehrsnetz der Ukraine auszubreiten und zu verbessern. Es ist auch eine neue Möglichkeit fürs Einbeziehen von zusätzlichen Mitteln für Straßenbau. Новий законопроект дозволить значно розширити та покращити транспортну мережу України, що є одночасно і новою можливістю для залучення додаткових коштів для будівництва доріг.*

Таким чином, в більшості випадків при перекладі з німецької мови українською українське речення не накладається на німецьке, не співпадає з ним за своєю структурою. У ряді випадків частини мови, якими виражені члени німецького речення, передаються відповідно іншими частинами мови. Все це пояснює широке використання граматичних трансформацій при перекладі.

Література:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
2. Комиссаров В. Н. Лингвистика перевода / В. Н. Комиссаров. – Москва : Международные отношения, 2002, 207 с.
3. Joanna Best, Silvia Kalina. Übersetzen und Dollmetschen. – Tübingen : A. Franke Verlag, 2001. – 284 s.
4. Reiss K. Grundfragen der Übersetzungswissenschaft. – Wien : Wiener Verlag, 2000. – 273 с.
5. <http://www.gazeta.ru>
6. <http://www.keinezeitung.at>
7. <http://www.slovari.yandex.ru>